

С(8.14)(082)

Т-78

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 4

**Трудова та професійна
підготовка молоді:
проблеми та шляхи
їх розв'язання**

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ РОБЕРТА ОУЕНА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Роберт Оуен (1771 – 1858) соціаліст-утопіст, народився у Англії у сім'ї ремісника і з десяти років почав працювати в різних торговельних установах, одноразово займаючись освітою. В двадцять років почав керувати текстильною фабрикою в Манчестері, а потім став співвласником бавовнопрядильної фабрики в Нью-Ленарку в Шотландії. Його світогляд сформувався під впливом ідеї французьких філософів – матеріалістів XVIII століття. В цей час він багато читав, цікавився ідеями Гельвеція, Руссо, Мореллі, Локка. В Манчестері приймав участь в літературно-філософському товаристві, що відіграло значну роль в формуванні його поглядів. На початку XIX ст. керівна роль від торгового і банківського капіталу перейшла в значній мірі до промисловців, які забезпечували швидкий ріст капіталістичного виробництва за рахунок жорстокої експлуатації робітничого класу. Вдосконалення технічної бази виробництва, впровадження машин вимагали від робітників не стільки фізичних сил, скільки спритності рук, що сприяло залучення до фабричної праці жінок і дітей. Тяжка праця з раннього дитинства приводила до духовної і фізичної деградації. Всі ці процеси найбільш глибоко проходили в Англії, найбільш розвиненої капіталістичної країні світу в першій половині XIX ст. Саме тут в Англії були створені найбільш сприятливі умови як для подальшого розвитку ідей утопічного соціалізму, так і для проведення соціальних експериментів Р.Оуена.

Працюючи управляючим фабрикою в Манчестері, Р.Оуен прийшов до висновку, що кількість і якість виготовленої продукції залежить головним чином від умов життя і праці робітників. А тому він розробив план соціальних перетворень, який приніс Р.Оуену світову славу.

Без перебільшення можна сказати, що з початку діяльності Роберта Оуена в Нью-Ленарке і до самої смерті в центрі його уваги були питання виховання, принципи формування людського характеру. Він вважав, якщо змінити характер виховання, можна ліквідувати всі основні недоліки буржуазного суспільства, створити благополучне соціальне середовище, яке в свою чергу буде формувати всебічно розвинутих членів суспільства.

Роберт Оуен досить високо цінував роль виховання і вважав, що воно повинно бути всебічним, тісно пов'язаним з участю

дітей у виробничій праці. Він не уявляв морального виховання без трудового, оскільки вважав, що в майбутньому суспільстві праця стане головним фактором, на основі якого будуть формуватися нові люди. Праця буде основою усього багатства і народного добробуту, джерелом демократичних і гуманних стосунків між людьми. В таких умовах люди будуть працювати не тільки з метою забезпечення своїх соціальних потреб, але й будуть створювати необхідні умови для власного духовного розвитку. Саме тому дітям з малих років потрібно прищеплювати навички трудової діяльності.

На його думку, в дошкільному віці трудове виховання має здійснюватися за допомогою гри, пізніше – у процесі різних видів ручної праці. Підлітки знайомляться з ремісничими видами праці, домоводством, щоб потім перейти до трудового навчання і готувати себе до роботи в індустрії. Вважав, що в майбутньому відбудуться значні зміни під впливом розвитку науки і техніки і умови праці стануть більш досконалішими. Ця думка була новою в теорії трудового виховання (3, с. 95).

Ідею поєднання навчання з продуктивною працею розглядали ранні соціалісти-утопісти (Т.Мор і інші), але лише Р.Оуен обґрунтував не тільки теоретично, а й зробив практичні кроки.

Свої педагогічні погляди Р.Оуен виклав у творах: "Розвиток принципів і планів у створенні колонії", "Замітки про старі й нові погляди та їх вплив на поведінку особи", "Новий погляд на суспільство, або досвід про принцип створення людського характеру", "Книга нового морального світу" та інші.

На фабриці в Нью-Ленарку він здійснив ряд заходів для поліпшення умов праці та побуту робітників та їх дітей: скоротив робочий день робітників до 10,5 годин; покращив соціальні умови їх життя, заборонив приймати на фабрику дітей молодше 10 років; створив ряд навчально-виховних закладів тощо. Роберт Оуен писав: "За небагато років я зробив для цього населення все, що допускала фабрична система. І хоча бідний робочий люд був задоволений і, порівнюючи свою фабрику з іншими фабричними підприємствами, а себе з іншими робітниками, що жили за старою системою, вважали, що з ним поводяться набагато краще, ніж з іншими..., розумів, що його існування жалюгідне в порівнянні з тим, що можна було б створити для всього людства при величезних засобах, що знаходяться в розпорядженні влади" (2, с152).

Основні педагогічні ідеї Р.Оуена були покладені в основу роботи відомого закладу, відкритого у 1816 р. під назвою "Новий інститут для формування характеру". Відповідно до його концепції про безперервний виховний вплив на людей різного віку з метою формування у них позитивних рис особистості,

цей інститут являв собою цілий комплекс навчально-освітніх закладів для різного віку: школу для маленьких дітей (від одного року до шести), яка включала дитячі ясла, дитячий садок і майданчик для гри; початкову школу для дітей від шести до десяти років; вечірню школу для підлітків до 17 років, оскільки вдень вони працювали на виробництві. Для дорослих при школі організовувалися лекції, бесіди і культурні розваги.

На відкритті школи були вперше викладені принципи і практичні методи, які необхідно впроваджувати в діяльність шкіл для дітей молодшого віку, про які до цих пір ніхто не думав. (2, с148). Р.Оуен школі для маленьких дітей приділяв велику увагу: надав краще приміщення, звертав особливу увагу на їх фізичний розвиток: прогулянки на свіжому повітрі, різні ігри, заняття фізичною гімнастикою, добре харчування. Кімната для ігор (використовувалася в погану погоду) була розміром шістдесят на двадцять футів. Шкільна кімната для маленьких дітей була тих же розмірів. Вона була обвішана картинами, головним чином тварин, картами і часто в ній знаходилися природні продукти садів, лісів і таке ін. Розгляд картин, карт, продуктів викликав ряд питань у дітей, і вони зацікавлено слухали розповіді. Дітей з трьох років привчали танцям, а з чотирьох років – співати хором. Їх також вчили військовим вправам, вони марширували, розділені на загони з маленькими барабанщиками. Р.Оуен підкреслював, що танці, музика і військові вправи, які проводилися при самому доброму відношенні до всіх дітей, є ефективними засобами створення "щасливого характеру". На його думку, ігри позитивно впливають на здоров'я, розвивають природну грацію тіла і привчають дітей до порядку, а, в цілому, це сприяє їх успішному розумовому розвитку. Розставлені в кількості семи десяти пар в залі для танців діти легко з природною грацією виконували всі європейські танці. На уроках співів вони співали хором.

У військових вправах хлопчики і дівчата виконували всі завдання під музику флейтистів. Їх вправи по географії були цікаві для дітей. Вони добре знали карти, а методика проведення занять сприяла розвитку уваги учнів. Любов дітей один до одного, повага до вчителів сприяли їх духовному розвитку і формуванню характеру.

Р.Оуен підкреслював: "Те, що я впроваджував в якості новацій при формуванні характерів дітей робітничого класу може бути сформульовано таким чином: ніколи не карати дітей; любити їх щиро; творити умови довіри у стосунках між педагогами і дітьми; навчальний матеріал пояснювати доступно, просто; відповідати на запитання учнів доброзичливо і таке ін.

Крім музики, дітям робочих (шкільного віку) викладали військову дисципліну, щоб виховувати їх здоровими, сильними, спроможними захистити, якщо потрібно, свою Батьківщину. Ці вправи продовжувались до тих пір, поки вони були корисні і виконувалися із задоволенням. Якщо спостерігалися перші ознаки втоми, діти поверталися до розумових занять. Передбачалися прогулянки з дітьми в сади, городи, щоб познайомити їх із продукцією, яку там вирощували. Все ставало частиною освіти.

Системою виховання Р.Оуена передбачалося навчити дітей робочих думати і діяти раціонально, засвоювати суттєві знання, котрі були б їм корисними у продовж всього життя (4,с.459-460).

Значна частина цих вимог до навчального процесу не втратила свого значення і на сучасному етапі.

Роберт Оуен писав: "Діти, що народилися на фабриці і здобули з малих років виховання і освіту в новому закладі, який було створено для формування характерів, стояли значно вище дітей свого класу" (2, с.159)

У вечірніх класах переважна більшість учнів були дівчата і жінки. Так, у 1816 р. в цих класах навчалося 124 хлопчиків і 220 дівчаток за віком від 10 до 15 років, 49 юнаків і 52 дівчини 15-20 років, а серед учнів віком 20-25 років, яких всього було 40, був тільки один чоловік (5, с. 133).

Велику увагу вихованню дітей Р.Оуен приділяв в трудовій комуні "Нова гармонія" (1825-1828 рр.) в штаті Індіані у Північній Америці. У "Конституції трудової комуні" було записано, що головне завдання її – надати право всім її членам здобути фізичне, розумове і моральне виховання.

В цьому документі Р.Оуен відмічає: "Досвід навчив нас, що характер людини, розумовий, моральний, фізичний, визначається тим, як він формувався, місцем мешкання та обставинами, в яких людина знаходиться; тому характер людини не формується нею самою, і розум навчає, що до суті такої природи однаково не застосовуються штучні нагороди і кари; доброта – єдиний доцільний спосіб поводження з нею, а ввічливість – єдиний розумний метод поведінки" (1,с.277-278).

Школа в "Новій Гармонії" дещо відрізнялася від школи Нью-Ленарку. В ній більше уваги приділялося виробничому навчанню. Школа мала три ступені: школа для дітей віком від 2 до 5 років; денна школа віком від 5 до 12 років; школа для підлітків і дорослих. Важливу роль особливо відігравала школа другого ступеня для дітей від 5 до 12 років, в якій здійснювалися ідеї Р.Оуена про трудове виховання. Школа

ділилася на два відділення: загальноосвітній та індустріальний. Учні загальноосвітнього рівня вивчали загальноосвітні дисципліни, пов'язуючи їх викладання з життям, широко використовувалися наочні посібники. Крім теоретичного навчання окремих дисциплін, учні набували знання з економіки ведення домашнього господарства, теорії і практики сільського господарства.

Трудове навчання і виховання учнів здійснювалося, в основному, на індустріальному відділі, яке було єдиною складовою частиною школи.

На індустріальному відділі, або, як його ще називали, "індустріальна і сільськогосподарська школа", хлопчиків навчали токарного, теслярного, ковальського та іншого ремесла, друкуванню, кресленню, сільськогосподарській праці, а дівчат – різних видів домашньої роботи: шити, прясти і т.д.

Школа мала 900 акрів землі, тварини, господарські будівлі, друкарню. Учні чітко дотримувалися режиму: вставали о п'ятій годині ранку, одержували добре харчування, п'ять годин навчалися у школі, а потім працювали в майстернях, у садку, на городі. З роботи йшли строем – загонами, виконуючи різні військово-спортивні вправи. Таким чином в цій школі здійснювалося поєднання розумової освіти і трудової підготовки до життя (діяльність учнів в різних майстернях, на полях і фермах). Підлітки та дорослі, які вдень працювали, ввечері навчалися в школі: вивчали хімію, історію. Всі учні школи проходили сільськогосподарську практику.

У 1839 р. Р.Оуен створив трудову комуну Хармонія-Холл у Кунвуді в Англії, в якій теж була школа з такими ж трьома ступенями, як і в Нью-Ленарку та в "Новій Гармонії". В цій школі він також приділяв великого значення поєднанню навчання з виробничою діяльністю. Основою морального виховання дітей і молоді він вважав їх навчання, участь у праці разом з дорослими, підготовку до практичного життя, гуманізм і дружбу (6, с. 71-72).

Р.Оуен намагався покращити життя трудового народу. Він писав: "Людина – продукт середовища... Всі люди мають однакове право на добробут, що обумовлено успіхами цивілізації і виробництва, і найвищий розвиток своїх фізичних і духовних сил. Тому для суспільства важливо, щоб всі діти отримали по можливості досконале виховання..." (7, с. 189).

Досвід Р.Оуена та його педагогічні ідеї відіграли важливу роль в розвитку освіти: він створив перший навчальний комплекс "Новий інститут для формування характеру", організував на практиці безперервну освіту для дітей, підлітків

і молоді, теоретично обґрунтував і практично здійснив на практиці ідею суспільного виховання, приділяв особливо велику увагу поєднанню освіти з продуктивною працею, а також підготовці молоді до життя, до гармонізації суспільних відносин. Система педагогічних поглядів Р.Оуена безумовно може бути корисною і сьогодні – в період реформування сучасної загальноосвітньої школи.

Література

1. Оуен Р. Избранные сочинения: В 2Т. – М.-Л.: АН СССР, 1950. – Т.1. – 397с.
2. Оуен Р. Избранных сочинения, В 2Т. – М.-Л.: АН СССР, 1950. Т.2. – 347с.
3. Кремень Л.О. Проблеми виховання в працях Р.Оуена // Рад. школа. – 1983. – №4. – С.94-96.
4. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М.: Просвещение, 1971.
5. Пискунов А.И. Проблемы воспитания в учении Р.Оуена // Советская педагогика. – 1971. – №5.
6. Історія педагогіки. – К.: Вища школа, 1973.
7. История педагогики / Под ред. А.И.Пискунова. – М.: Творческий центр, 1998. – 303с.

В.М. Швидун

м. Дніпропетровськ

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ

Політичні та соціальні процеси, що відбуваються в Україні і спрямовані на утвердження демократичних засад розвитку держави, зумовлюють необхідність відповідних змін у всіх сферах народного господарства, в тому числі і в галузі освіти.

“Освіта XXI ст., – відзначається в проекті концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи, – це освіта для людини, її стрижнем є розвиваюча, культуротворча домінанта, виховання здатної до самоосвіти і саморозвитку особистості, яка вміє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї держави.

Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, що відбуваються у світі, перспективи розвитку української держави на найближчі два десятиліття вимагають випереджувального, глибокого оновлення системи освіти” (1, с.7).

Школа має бути державно-громадським загальноосвітнім навчально-виховним закладом, який організовує свою діяльність на ґрунті національної культури і національних традицій, який